

ZPRÁVY

KULT HERECKÝCH HVĚZD – ZPRÁVA O VÝSTAVĚ

Libor Vodička

Výstavou *Když hvězdy září – Osobnosti české Thálie dvou století*, přístupnou veřejnosti od prosince 2021 do konce roku 2022 v tzv. kuloárových sálech nové budovy Národního muzea, jsme se pokusili návštěvníkům přiblížit osudy velkých hereckých hvězd v souvislostech vývoje českého divadla, stylotvorných a estetických proměn moderního divadla, v kontextech společenských i politických. Všimli jsme si v prvním plánu především toho, jak se od poloviny 19. století měnilo sociokulturní postavení hereckého stavu a jak se v této souvislosti od 80. let 19. století postupně vytvářel typ herecké hvězdy, která se stávala společenskou autoritou ve smyslu kulturního a veřejného, potažmo národního života, což bylo dlouhá desetiletí spojeno výhradně s pozdně osvícenskou ideou „národního divadla“ a s její realizací.

Jak se později, na přelomu století, tento typ společenského kultu postupně proměnil v arbitra elegance, herecká hvězda se stávala rovněž aktivním spolutvůrcem moderního životního stylu, módy a definice elegance, vysoké i populární kultury. To vrcholilo v období tzv. první republiky, od kdy se vedle divadla začala rozvíjet také další umělecko-technická média: rozhlas, film a gramofonová produkce, později televize, s jejich příznačnou komercializací a ekonomikou kulturních průmyslů. Herecká hvězda v tomto procesu měla své místo, rozšířil se však její dosah i vliv (a také kvantita), a to na úkor časové platnosti. Mezi hvězdami přibyla konkurence a výrazně se krátila doba, kdy byly aktivní a veřejností vnímané a uznávané.

Na druhé straně však herecká hvězda měla stále více i jiné arbitrární funkce. Všimli jsme si, jak se v průběhu času stávala také aktivistickým činitelem, jejíž názory a jednání se ve veřejném prostoru prosazovaly a interpretovaly jednou jako norma, jež v součinnosti s dalšími definovala univerzální kánon umělecký, etický a politický (především 40. a 50. léta 20. století), podruhé jako subverze, která tyto normy relativizovala či rovnou popírala, aby se pokusila nastolit odlišné (70.–90. léta 20. století). Jinými slovy, všimli jsme si toho, jak doboví aktéři svou dobu spoluvytvářeli, ale také jí byli více než jiné profesní a umělecké obory ovlivňováni. Již fakt, že hrát divadlo znamená hrát vždy „tady a teď“, že nelze divadlo vytvářet v jiné časové relaci a pro jinou dobu, než je současnost, je od jiných druhů

Obr. 1 a 2. Pohledy do výstavy. Foto Vladimír Bouček.

umění odlišuje. Například spisovatel může psát „do zásuvky“, malíř vystavovat a prodávat své obrazy jen ve svém ateliéru, případně vydavatel či producent šířit literaturu, hudbu či film ineditně, eventuálně až ve svobodných časech. Herec buď veřejně hraje, nebo nehraje, a to vždy jen ve svém životním čase. Příklady z tzv. undergroundu – bytového divadla – jsou jen ojedinělé a velmi specifické.

Své divadelní (filmové, televizní, rozhlasové) role musí herci hrát pokaždé v úzké a přímé souvislosti s repertoárem divadla, s možnostmi ke svobodnému vyjádření, vždy výhradně pro svou dobu.

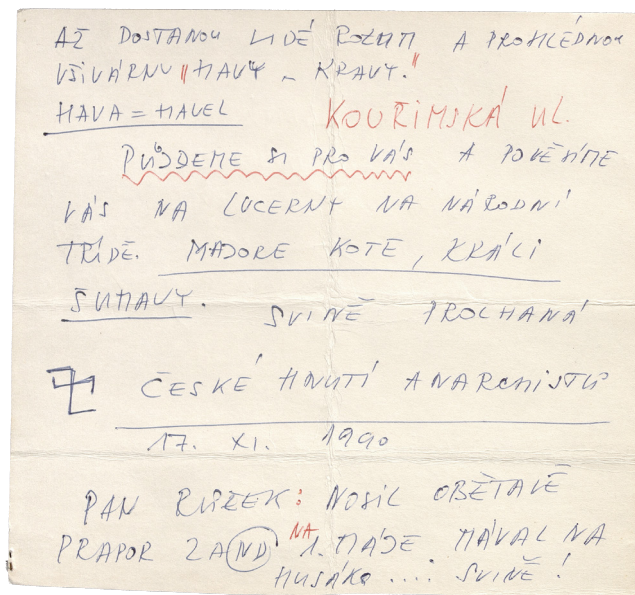

Obr. 3. Pohledy do výstavy. Foto Vladimír Bouček.

V prvním sále, v tzv. pravém kuloáru bývalého federálního shromáždění, jsme tuto paletu témat návštěvníkům představili diachronně vyprávěním, které zprostředkovala zejména dioramata z nábytku a velkých 3D artefaktů, ve vitrínách pak doplňkově osobními předměty, jako jsou například oděvy, šperky, kuřácké potřeby, šminky a sady na líčení, tzv. trofeje, společenská ocenění a vyznamenání, vesměs z pozůstatostí jednotlivých aktérů. Vše jsme doplnili jejich medailony s fotografiemi a dalšími dokumenty, včetně audiovizuálních médií. Vybrané osobnosti pokaždé reprezentují svou generaci

Obr. 4. Náhrobní deska operní pěvkyně Lelli Ricci (1851–1871). Práce kamenického mistra Otto Sandtnera nakonec nebyla z neznámých důvodů na hrob rodiny Ricci v Praze na Olšanských hřbitovech osazena. Divadelní oddělení Národního muzea, H6p – 4567/49. Foto Národní muzeum.

Obr. 5. Anonymní dopis herci Radovanu Lukavskému, závěr roku 1989. Divadelní oddělení Národního muzea H6p – 13/2019.

a klíčové dobové události. Zvolení umělci byli pokaždé představeni tak, aby se dále otevíral prostor k vyprávění dalších kontextových témat a ke skutečnostem, jež označují nejen to specifické pro danou etapu a typ, ale i obecné, co se posléze znovu objevuje v nových souvislostech a časových variacích.

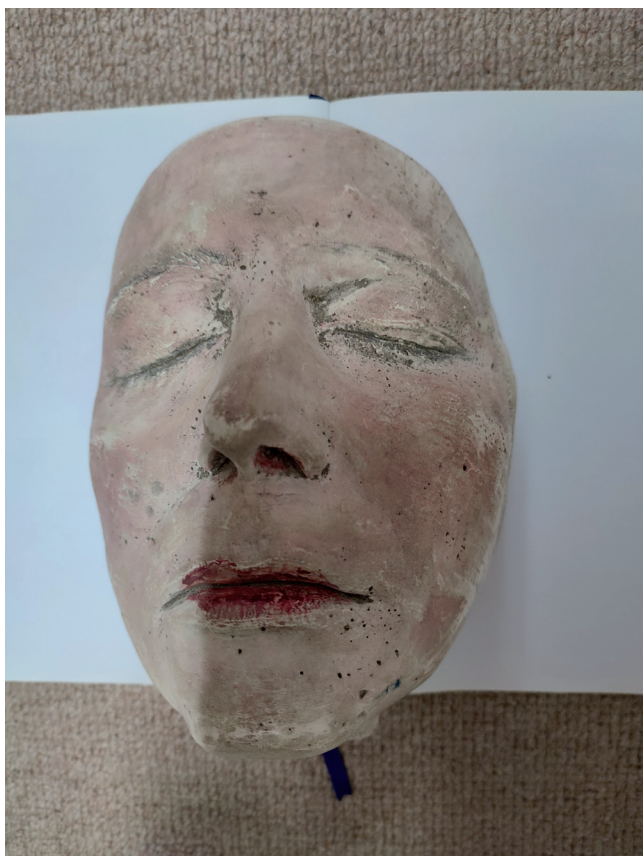
V levém sále poslaneckého kuloáru se k některým tématům i jednotlivým osobnostem vracíme, abychom je synchronním principem dále kontextualizovali a dovyprávěli. Tak jsme mohli prohloubit například téma ukazující, že společenský úspěch – zejména pak v zahraničí – česká společnost tradičně nepřijímala dobře a spíše neodpouštěla, a pro mnohé znamenal návrat do vlasti po ukončení úspěšné kariéry v cizině společenský sestup (Marie Bittnerová), či rovnou vyloučení z národní společnosti (Marie Pospíšilová), po němž mohla následovat tragická pointa (Oskar Nedbal, Saša Machov).

Jiné téma, nazvané „Kolaborace!“, otevíralo analogický konflikt významného a populárního jednotlivce s chápáním většinovou společností. I to, jak se divácká recepce mění v čase, od přijímání až k zavržení.

Kontroverzní téma nejprve nastolují bez dalšího komentáře současné artefakty – dodnes vydávané a úspěšně prodávané DVD nosiče s dobovými seriály, jako jsou například seriály *Třicet případů majora Zemana*, *Žena za pultem* či další propagandistická díla z období tzv. budování socialismu 1948–1989.

S některými osobnostmi se návštěvníci již setkali (Vlasta Chramostová, Jiřina Švorcová, Karel Höger) v prvním sále, vracíme se k nim, abychom zpochybnili s nimi spojená častá klíše a mentální stereotypy, mnohdy komunikované bulvárními médii či „šeptandou“. Skrze konkrétní životní osudy jsme vedli návštěvníka k jemnějším úvahám o povaze doby, odvrácené straně slávy i o chapadlech moci, která se ráda obklopuje populárními osobnostmi. Například velkoformátová fotografie K. Högera připomíná nedokončený protektorátní film *Kníže Václav* (rež. František Čáp, 1942), v němž Höger přijal hlavní roli.

Rozšířený popis dovypráví příběh hercova pozdějšího nařčení z kolaborace s nacismem, zarámovaný paradoxní

Obr. 6. Posmrtná maska činoherní a operetní hvězdy Marie Zieglerové (1881-1966). Polychromová sádra, Divadelní oddělení Národního muzea, H6p – 1/67 Foto Libor Vodička.

pointou o tom, že za války podporoval odboj, což ho ani později neochránilo před pomluvami a kariéerními postihy.

Audiovize dále zprostředkovává příběh vynucené účasti herců na tryzně v Národním divadle po atentátu na Heydricha v červnu 1942. Tři příběhy: Eduarda Kohouta, Leopoldy Dostalové a Rudolfa Deyla st. přibližují návštěvníkům variaci tří osobních reakcí na událost ve stejném osudovém okamžiku. První vypráví o tom, jak se populární herci pokusili proplout těžkou dobou, aniž by si s ní zadali, druhý strach a pocity ohrožení, které vedly k pasivní účasti na tryzně, třetí popisuje nátlak, jenž předcházela tomu, aby známý herec veřejně přečetl slib poslušnosti Říši. Téma pak přechází k tzv. Antichartě, veřejnému vystoupení předních osobností divadelního života v lednu 1977. Audiovize hlavního projevu svazové předsedkyně Jiřiny Švorcové je významově podtržena záběry obličejů přítomných umělců nebo rozpačitými odpověďmi Ladislava Peška a Karla Högera, kteří obdobnou situaci prožívali ve svém životě již poněkolkáté. Vystavené anonymní „dopisy diváků“ adresované Radovanu Lukavskému krátce po listopadu 1989, jsou pak dalším dílkem do skládačky o tom, jakým tlakům a „lidovým soudům“ mohou být herecké hvězdy vystaveny. Významovým kontrapunktem k tématu je pak vitrína dopisů adresovaných Václavu Vydroví st., jenž se stal po roce 1948 uznávaným kulturním činovníkem a díky svému postavení mj. pomohl mnoha ohroženým významným osobnostem z kulturního a uměleckého světa.

Jiné téma nazvané „Všechna sláva...“, jímž jsme chtěli ukázat odvrácenou stránku společenského uznání a po-

Obr. 7. Fotografie činoherní a filmové herečky Anny Sedláčkové (1887-1967). Autor S. Švarc, 1916. Divadelní oddělení Národního muzea H6E- 247219.

pularity, jsme společně s architektem výstavy Vladimírem Boučkem umístili na „kolotoč“ v podobě kříže ze čtyř panelů. Na nich si návštěvník mohl přečíst životní a umělecké příběhy čtyř velkých hereckých hvězd, z nichž některé sice ve své době dosáhly celosvětové proslulosti a obrovského úspěchu, přesto ještě za života padly na společenské dno a jsou dnes fakticky zapomenuty. Komu dnes něco říká například jméno Fanny Janauschek (1829–1904), jejíž tvář byla v polovině 19. století předlohou pro Germánii na frankfurtském tolaru?

Herecká hvězda se ovšem také často stávala (a dodnes stává) prostředkem profánního kultu, na jehož zbožštění mají pochopitelně velký podíl veřejná média, počínaje bulvárním tiskem a televizí nekonče. V naší výstavě tento fenomén připomínáme v několika různých podobách, jak nám naše sbírky dovolily. Tu nejčastěji vnímanou oficiální rovinu zastupují busty velkých divadelních osobností a umělecké portréty, zobrazující tu či onu hvězdu v podobě jejích největších rolí, případně v civilu.

Specifickou část výstavy, pojmenovanou „Kult hvězd“, pak reprezentují artefakty připomínající jejich výjimečné postavení ve společnosti za života (bohatá korespondence, vyznání lásky a obdivu) i po něm (posmrtná maska, pamětní medaile aj.). Někdy až pitoreskní polohu má soubor předmětů,

Obr. 8. Fotografie činoherní a filmové herečky Anny Sedláčkové (1887-1967). Autor S. Švarc, 1916. Divadelní oddělení Národního muzea H6E- 247219.

kteří jsou vlastnoručně vyrobenými dary obdivovatelů a obdivovatelek zbožňované hvězdě. Ve výstavě se tak například objevily alba Beno Blachuta s fotografiemi významných rolí, doprovázenými naivními básničkami, obrazy z litiny ve stylu socialistického realismu, jež populární operní pěvec dostal darem jako poděkování od vzorného pracovního kolektivu z Ostravy, anebo dřevěné reliéfy lidového řezbáře věnované „mistru Högerovi“.

Proti tomu stojí tematická část nazvaná „Jak je neznáme“, jíž vévodí dokumentární filmový sestřih režiséra Ondřeje Kepky, promítaný na plátno. Autor natáčel od svého dětství přátele své maminky, populární herečky Gabriely Vránové, později i své z generace dnešních padesátníků, v prostých životních situacích, na chalupě, při oslavách narozenin, při různých příležitostech. Vidíme známé a slavné herce ve svých domovech, odličené, nekostýmované, tak jak žili – a jak je většinou nemůžeme znát. Vystaveny jsou artefakty připomínající, že tito lidé se rovněž zabývali i jinými záležitostmi, na něž dnes zapomínáme anebo jsme o nich ani nevěděli. Překládali si pro potěchu Shakespeara a natáčeli amatérské filmy (Jaroslav Kepka), rádi cestovali, psali a publikovali (Olga Scheinpflugová, Jiřina Šejbalová), nebo třeba přednášeli na akademii o herectví a psali pozoruhodná teoretická díla o hereckém umění (Radovan Lukavský). A k tomu také třeba sportovali na vysoké úrovni, celoživotně korespondovali se stovkami lidí, zabývali se filantropií, stali se na požádání kmotry desítek dětí...

Naší výstavou jsme chtěli vzdát hold hereckému stavu, umění i tomuto obdivovanému a jindy zatracovanému řemeslu. Chtěli jsme návštěvníkům ukázat ze sbírek Divadelního oddělení Národního muzea to nejzajímavější, připomenout výjimečnost velkých dramatických talentů, ale také fakt, že každý z nich žil lidský život, naplněný vedle umu, práce, úspěchu a slávy rovněž bolestí, odříkáním a někteří také velkým lidským utrpením, někdy zakončeným i nejvyšší obětí. Věříme, že se nám podařilo zprostředkovat komplexní a vyvážený obraz o pozoruhodných lidských osudech.